

Олександра Німилович

ЗБЕРЕЖЕННЯ І ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ТВОРЧОСТІ НЕСТОРА НИЖАНКІВСЬКОГО КРИЗЬ ПРИЗМУ ЕПІСТОЛЯРІЮ АНАТОЛІЯ КОС-АНАТОЛЬСЬКОГО І РОМАНА САВИЦЬКОГО-МОЛ.

Епістолярій відомих митців – особливо цікавий жанр, який містить чималу художньо-естетичну вартість. Листування знаних культурних діячів захоплює можливістю долучитися до думок, переконань, вподобань, переживань, проблем і успіхів, важливих подій у житті творчих особистостей – письменників, композиторів чи музикознавців.

Пошук, відновлення, впровадження до репертуару як виконавського, так і педагогічного й публікація творів В. Барвінського, Н. Нижанківського, З. Лиська та ін., а також доробку композиторів української діаспори, які вважались безповоротно втраченими, потужно активізувався в 90-х роках ХХ ст. Музикознавча і бібліографічна діяльність відомих особистостей української музичної культури, серед яких Роман Савицький-мол., Анатолій Кос-Анатольський та багатьох ін. уможливила відновлення справедливості, відродження й осмислення, вивчення та аналіз творчості композиторів з позицій повноцінного розвитку музично-теоретичної та естетичної думки і виконавства.

Дослідженням творчості Н. Нижанківського, пошуком його втрачених композицій в середині ХХ ст. активно займалися відомі композитори і музикознавці В. Барвінський, С. Людкевич, В. Витвицький, І. Соневицький, Р. Савицький-мол., Д. Гординська-Каранович, Ю. Булка,. Впродовж останніх десятиліть з'явилося чимало досліджень, присвячених аналізу фортепіанної, хорової і вокальної творчості композитора, його музично-критичної спадщини пера С. Павлишин, Р. Сов'яка, Л. Кияновської, С. Кудринського, У. Молчко, М. Каралюс, Л. Ніколаєвої, Л. Філоненка, З. Юзюк, І. Новосядлої, О. Басси та ін.

Однак, залишаються маловідомі події, факти, матеріали, які проливають світло на ті чи інші сторінки творчості українських митців. Саме такі відомості розкриваються в листуванні А. Кос-Анатольського і Р. Савицького-мол. стосовно віднайдення і введення до наукового обігу та концертно-педагогічного репертуару творів Нестора Нижанківського. Це й послужило вагомим чинником для обґрунтування мети статті, яка полягає у висвітленні таких матеріалів та виокремленні значення діяльності цих особистостей у відродженні замовчуваних періодів історії української музики та її видатних представників.

Роман Савицький-молодший (9 березня 1938, Львів – 20 червня 2015, Кренфорд, США) – випускник Українського музичного інституту в Америці (клас фортепіано батька Р. Савицького, Філадельфія), отримав диплом 20 травня 1961 року. Вищу освіту, ступінь бакалавра здобув у «Ла Скал Коледж» у Філадельфії 1961 року; диплом магістра бібліотечних наук отримав 1962 року в «Інституті Технологій Дрекселя» (Філадельфія). Р. Савицький-мол. – багатолітній керівник музично-мистецького відділу публічної бібліотеки міста Елізабет, штат Нью-Джерсі (США), виготовляв кінофільми, озвучені українською музикою, писав статті на музичні теми, про українську кінематографію. Його праці пов'язані з творчою спадщиною

українських митців, зокрема М. Лисенка, В. Барвінського, З. Лиська, О. Мишуги, М. Менцинського та ін. Працював також над такими темами як «Українська музика в джерелах Заходу», «Українські пісні в чужих виданнях», відродженням і упорядкуванням спадщини Барвінського. Музикознавець досліджував творчість видатного українського поета, літературного критика, маляра, графіка Святослава Гординського і диригента Юрія Оранського, яких знав особисто. В англomовних українських енциклопедіях США та Канади і в українських мистецьких виданнях Роман Савицький-мол. доклав чимало зусиль, вносячи суттєві уточнення в матеріалах про українських митців та статтях про українську музику.

Від 2000 року Р. Савицький-мол. член НСКУ. Він – дійсний член-кореспондент НТШ в Нью-Йорку, Української вільної академії наук (УВАН) у США. Музикознавча і бібліографічна праця Романа Савицького-мол. як в еміграції, так і в Україні позначена ґрунтовними дослідженнями в галузі історії української музики та високими моральними принципами.

Знаючи про трагічну долю В. Барвінського і його творчого доробку, піаніст Р. Савицький-старший ще в 1950-их роках з пам'яті відтворював окремі композиції свого вчителя як для власного виконання, так і для своїх учнів та інших виконавців. Зберігши деякі рукописи у своєму архіві, Р. Савицький розшукував їх у музикантів Північної Америки. В цій справі батька підтримав і продовжив син – Роман Савицький-мол. Власне пошукова діяльність пов'язала музикознавця з відомими діячами музичного мистецтва у Львові. Від 1960-их років він листувався з видатним композитором Миколою Колесою. Через нього Р. Савицький-мол. познайомився з Анатолієм Кос-Анатольським (який був на два роки молодший від Савицького-батька й до того ж у 1934–37 рр. також викладав у філії ВМІ ім. Лисенка в Стрию), а їхнє листування і співпраця тривали від 1969 до 1983 року. Роман Савицький-мол. люб'язно надіслав нам ці епістолярні матеріали в лютому 2010 року, надавши можливість працювати з ними й поринути у світ витонченого спілкування двох виняткових особистостей.

А. Кос-Анатольський наприкінці 1960-х рр. зацікавився виданням у Києві камерних творів, зокрема Секстету, Квінтету і Квартету (молодіжного) В. Барвінського.

Перший лист Р. Савицького-мол. від 11 червня 1969 року до А. Кос-Анатольського стосувався зацікавлення цим виданням, і він висловив бажання отримати його. У листуванні зав'язалося спілкування і про творчість Нестора Нижанківського, зокрема йшлося про «Коломийки» *fis-moll* для фортепіано, оскільки нот цього твору у виконавців в Америці не було. Р. Савицький-мол. у листі від 12 грудня 1980 року звернувся до професора А. Кос-Анатольського з проханням надіслати цей твір.

У 1950-их – на початку 1970-их рр. композитор і музиколог зі США Ігор Соневицький (1926–2006) досліджував спадщину Н. Нижанківського. Ще в 1953 році в часописі «Свобода» Соневицький, характеризуючи людські й творчі риси композитора, писав: «Нестор Нижанківський, як людина, відзначався товариськими та життєрадісними прикметами з гумористичною закрускою та з деякою інклинацією до іронії – „насмійки самого себе над собою”. Як мистець – це був справжній музикант-артист, з крові й кости, а його лірична вдача, що безпосередньо реагувала під настроями хвилі, вибухала часто непогамованим хвилюванням. Композитор Нижанківський був обдарований великим талантом імпровізації; тому не раз він перебував

цілими годинами за своїм улюбленим інструментом, фортепіаном, віддаючи повну волю своїй творчій фантазії, що могутніми хвилями імпровізації щільно замикала двері зовнішнього світу. Наприкінці треба відмітити й непересічні здібності композитора в ділянці т. зв. акомпаняменту»¹. У той сам час львівський музикознавець Юрій Булка (1937–2008), автор низки праць, присвячених музичній культурі Західної України міжвоєнного часу, працював над монографією про творчість Нестора Нижанківського.

В силу того, що весь рукописний архів композитора пропав у Празі під час війни, деякі твори композитора залишалися в рукописному варіанті в різних виконавців, учнів у Львові й за кордоном. 1972 року Ігор Соневицький опублікував результати своєї пошукової праці «Композиторська спадщина Нестора Нижанківського», яка через двадцять років була перевидана в Україні². Однак при переписуванні закрадали помилки, пропуски, деякі виконавці, намагаючись облегшити твори для свого виконання, змінювали оригінальний текст. «Збирання композицій Н. Нижанківського відбувалося здебільшого через листи. Треба було писати всім, хто міг мати твори покійного композитора»³. Двадцять років пошуків дали змогу І. Соневицькому зібрати понад 80 відсотків творів композитора. У праці про Н. Нижанківського він висловив вдячність усім, хто допоміг у цій справі, зокрема М. Антоновичу, Б. Бережницькому, А. Гнатишину, К. Климкевичу, Л. Колессі, Л. Крушельницькому, З. Лиську, П. Маценку, К. Нижанківській, Р. Савицькому, Р. Савицькому-мол., М. Скалі-Старицькому, І. Фургалеві, В. Балтаровичу-Штонові.

Чималу допомогу від Ігоря Соневицького отримав львівський дослідник творчості композитора Юрій Булка. У 1972 році у серії «Творчі портрети композиторів» видавництва «Музична Україна» в Києві вийшла перша книжка Ю. Булки «Нестор Нижанківський»⁴. Втім, роботу над подальшим пошуком спадщини композитора дослідник не полишав. У листі від 25 січня 1981 року А. Кос-Анатольський звернувся за допомогою до Р. Савицького-мол. у справі повернення композицій Н. Нижанківського в Україну і подальшого вивчення його творчості:

Львів, 25 січня 1981 р.

Дорогий Романе!

При цьому надсилаю Вам «Коломийку» фіс-моль композитора Н. Нижанківського, про яку Ви просили в своєму листі. Це є відбитка з рукописного примірника, який зберігся між нотами піаністки Дарії Колесси.

Наш музикознавець, автор нарису про композитора Н. Нижанківського, Юрій Булка дуже зацікавився творами Н. Нижанківського і передав мені список тих творів, яких у нього немає.

Це такі твори:

1. «Канцона» (1912 р.) форт.
2. «Імпровізація на тему укр. нар. пісні» (1923 р.)

¹ І. Соневицький. Нестор Нижанківський. *Свобода*. 1953. Ч. 250. 4 грудня. С. 3.

² І. Соневицький. Композиторська спадщина Нестора Нижанківського. *Богословія*, т. XXXVI, серія *Видання Богословія*, ч. 45. Рим, 1972; передрук: *Записки НТШ*, т. ССХХVI: Праці Музикознавчої Комісії. Львів, 1993. С. 334–352.

³ Там само. С. 334.

⁴ Ю. Булка. *Нестор Нижанківський*. Київ: Музична Україна 1972.

3. «Варіації на тему укр. нар. пісні» (1925 р.)
4. «Не бий, сину, коня в головоньку», обр. для ф-но (1926 р.)
5. «Спогади» (1926 р.)
6. «Три фуги»
7. «Вальс»
8. «Інтермеццо»

Для хору:

1. «Гей, ідуть»
2. «Гей, не дивуйтесь» сл. М. Драгоманова – міш. хор (1925)
3. «Був май» – сл. Б. Лепкого – чол. хор, скр. і ф-но (1930... року)
4. «На весні» сл. Буяна – міш. хор з ф-но (1910 р.)

Солоспів:

«Поклін тобі, моя зів'яла Квітко», сл. І. Франка, для тенора з оркестром (1933 р.)

Було б добре, якби ми могли ці ноти від Вас отримати (у відбитках).

Розуміється, ми б хотіли Вам за це в якийсь спосіб зрванжуватись, а Ви б нам написали, що Вас цікавить.

Що до композитора Фоменка, то досі я не отримав ще жодної інформації про нього.

Ю. Булка оповідав мені, що підчас своєї праці над нарисом про Н. Нижанківського він зв'язувався з вдовою по композиторі (нині вже покійною) і з сином, але вони не мали нічого з нотної спадщини композитора.

Вітання М. Колессі я передав, і він в свою чергу просив мене передати Вам свої вітання.

З пошаною і привітом

А. Кос-Анатольський

Родинний архів Романа Савицького-мол. – Кренфорд (США), рукопис.

Уже в наступному листі від 21 березня 1981 року А. Кос-Анатольський радіє з того, що «Коломийка» Н. Нижанківського щасливо дійшла до Р. Савицького-мол. і нагадує, що Юрій Булка «дуже зацікавлений творами Н. Нижанківського – отже, якщо можливо – просимо вислати тих 6 творів, які Ви маєте (розуміється відбитки)»⁵. Також зустрічаємо в листі й рядки стосовно видання І. Соневицького: «Праці І. Соневицького про Н. Нижанківського ми тут не маємо. Розуміється, що було б дуже цікаво ознайомитись з нею»⁶.

Роман Савицький-мол., ретельно підготувавши відбитки фортепіанних творів зі свого архіву, відразу надіслав їх А. Кос-Анатольському. У листі-відповіді від 14 травня 1981 року композитор підтверджує отримання поштою чотирьох композицій Н. Нижанківського і висловлює своє враження і замилювання ними і майстерністю автора: «Вчора я отримав Вашу нотну посилку: 2 твори Н. Нижанківського «Інтермеццо» і «Прелюдія і fuga для фортепіано». І негайно програв оба ці твори, так, як і попередні «Вальс» і «Спогад». Всі вони мені дуже сподобались і я даю їм найвищу оцінку. Справді Н. Нижанківський відносився до своєї творчої праці дуже відповідально. Все у нього продумано, архітектура бездоганна – нема нічого випадкового,

⁵ Лист А. Кос-Анатольського до Р. Савицького-мол. від 19 вересня 1980 року. *Родинний архів Романа Савицького-мол.*

⁶ Там само.

незрілого. Від себе і від нашого Юрка Булки висловлюю Вам сердечну подяку за прислані ноти. Якщо можливо, просимо також – в міру можливості – поступово вислати нам ще інші відбитки творів Н. Нижанківського, яких у нас досі немає»⁷.

Згодом, у липні 1981 року, А. Кос-Анатольський отримав копії рукописів вокальних творів Нестора Нижанківського «Поклін тобі!..» та «Осінь» і в листі від 13 серпня 1981 року зазначав, що звернувся «до Видавництва в справі видання творів обох композиторів Нижанківських»⁸.

9 листопада 1981 року А. Кос-Анатольський повідомляє Р. Савицького-мол. про те, що отримав копію фортепіанного твору «Великі варіації» *fis-moll* Н. Нижанківського і зазначає, що це «справді твір широкого плану, може бути окрасою першокласних концертних програм»⁹.

Щодо видання творів Н. Нижанківського, композитор висловлює надію, що це буде здійснено видавництвом «Музична Україна»: «Мабуть буде це видання не одне „всеобіймаюче“, лише окремі випуски відповідно до жанрів. Отже, найперше візьмемось за випуск «Фортепіанні твори». Мусимо підготувати відповідний чистопис і представити видавництву.

Відповідно до результатів – то у свій час Вас повідомлю, а як вийде з друку – то обов'язково Вам вишлю»¹⁰.

Проте, мрії А. Кос-Анатольського здійснилися вже після його смерті, у 1989 році, коли побачили світ фортепіанні твори Н. Нижанківського у видавництві «Музична Україна»¹¹. Видання вийшло в упорядкуванні Ю. Булки та в редакції відомої піаністки і виконавиці цих творів Марії Крушельницької¹². До збірки з семи композицій увійшли чотири, власне передані дослідникам і виконавцям саме Р. Савицьким-мол. – «Спомин», «Прелюдія і fuga на українську тему», «Інтермеццо», «Вальс», а також «Коломийка» *fis-moll*, «Маленька сюїта» і «Твори для дітей».

Наприкінці 1981 року А. Кос-Анатольський отримав від Р. Савицького-мол. згадувану працю І. Соневицького, про що з вдячністю повідомив у листі від 29 січня 1982 року: «Сьогодні отримав я Вашого листа від 30 / XII 81 разом з книжкою І. Соневицького про творчу спадщину Н. Нижанківського. Дуже дякую за це від себе і від Ю. Булки, для якого це буде важливий матеріал для його студії про Н. Нижанківського. Розуміється, – найперше я сам цікавий ознайомитись з матеріалом»¹³.

Ю. Булка, працюючи над спадщиною Нестора Нижанківського, доопрацювавши матеріал на основі віднайдених зразків, видав монографію «Нестор Нижанківський:

⁷ Лист А. Кос-Анатольського до Р. Савицького-мол. від 21 березня 1981 року. *Родинний архів Романа Савицького-мол.*

⁸ Лист А. Кос-Анатольського до Р. Савицького-мол. від 12 травня 1981 року. *Родинний архів Романа Савицького-мол.* Мова йде про видання творів Остапа Нижанківського (батька) і Нестора Нижанківського (сина).

⁹ Лист А. Кос-Анатольського до Р. Савицького-мол. від 13 серпня 1981 року. *Родинний архів Романа Савицького-мол.*

¹⁰ Там само.

¹¹ У 1984 році в Америці з'явився збірник «Н. Нижанківський. Вибрані фортепіанні твори» за редакцією Дарії Гординської-Каранович. Проте, в цей час в Україні він був недоступний.

¹² Н. Нижанківський. Твори для фортепіано / Ред.-упор. Ю. Булка. Київ: Муз. Україна 1989.

¹³ Лист А. Кос-Анатольського до Р. Савицького-мол. від 9 листопада 1981 року. *Родинний архів Романа Савицького-мол.*

Життя і творчість», яка побачила світ у Львові 1997 року¹⁴. Окрім музикознавчого аналізу творів Н. Нижанківського різних жанрів, містить «Вступне слово про життя і творчість Нестора Нижанківського», виголошене восени 1941 року у Львові у вечорі пам'яті композитора Василем Барвінським. Тут знаходимо рядки, які окреслюють роль і місце спадщини Н. Нижанківського в українській музиці: «На творчість Нестора Нижанківського мусимо дивитись, на жаль, як на недописану карту, недоспівану пісню, насильно перерваний лет розгорнутих творчих крил... Та з другої сторони, те, що залишив нам композитор, криє в собі стільки високоякісних і непроминучих цінностей, що ставить його в передові ряди кращих українських сучасних композиторів»¹⁵.

Листування у справі відродження і дослідження української музичної культури загалом і творчості Нестора Нижанківського, зокрема в часи тоталітарного режиму, відкриває завісу над певними подіями, окремими рисами відкритої і буремної натури композитора-патріота Анатолія Кос-Анатольського і щедрістю душі, науковим підходом і нестримним бажанням працювати для розвитку музичної культури в Україні як у ці нелегкі 60–80-ті рр. ХХ ст., так і на початку ХХІ ст., яскравого представника української діаспори США Романа Савицького-молодшого.

Oleksandra Nimylovych. Preservation and promotion of Nestor Nyzhankivs'kyi's creativity through the prism of epistolary of Anatolii Kos-Anatol's'kyi and Roman Savyc'kyi Jr.

The article introduces the creative and scientific collaborations and correspondence of the famous Ukrainian composer Anatolii Kos-Anatol's'kyi and bibliographer of Roman Savyc'kyi Jr. (USA) in the case of the revival and study of creativity by pianist, composer, pedagogue, music critic, public figure of Nestor Nyzhankivs'kyi. These works are important in the fact that they will boost the further development of Ukrainian musical education and concert repertoire and will promote the cause of education of the younger generation of performers.

Key words: Nestor Nyzhankivs'kyi, Anatolii Kos-Anatol's'kyi, Roman Savyc'kyi Jr., correspondence, composer's creativity, musicologist.

¹⁴ Ю. Булка. *Нестор Нижанківський: Життя і творчість*. Львів – Нью-Йорк: Видавництво М. П. Коць, 1997.

¹⁵ Барвінський В. Вступне слово про життя і творчість Нестора Нижанківського. Булка Ю. *Нестор Нижанківський: Життя і творчість*. Львів-Нью-Йорк: Видавництво М. П. Коць, 1997. С. 47.